

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна академія Служби безпеки України

вул. М. Максимовича, 22, м. Київ, 03066, тел./факс (044)257-30-35
academy.ssu.gov.ua, e-mail: academy@ssu.gov.ua Код ЄДРПОУ 20001823

22.02.21р № 29/2/12-1814/61

На № _____ від _____

Прим № 1

**Голові спеціалізованої вченої ради
Д 70.705.03 Національної академії
Державної прикордонної служби
імені Б. Хмельницького доктору
педагогічних наук, професору
Діденку Олександр Василювичу**

29003, м. Хмельницький, вул. Шевченка, 46.

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Артюшина Георгія Михайловича

на дисертаційну роботу **Дияка Вадима Валерійовича**

**«СИСТЕМА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
КУРСАНТІВ І СЛУХАЧІВ У ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційної роботи

Постійне нарощування глобальних конфліктогенних та кризових явищ зумовлює необхідність адекватного реагування на ці загрози та їх своєчасне попередження. У Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (2020), «Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року» (2019) та інших нормативних документах із розвитку сектору безпеки та оборони України наголошується на проблемі забезпечення ефективної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони в Україні, зокрема співробітників прикордонних відомств.

Ключовими вимогами системного оновлення процесу підготовки військових кадрів в Україні є забезпечення безперервності, гуманізації та

гуманітаризації освіти, реалізація людиноцентрованого підходу, що допомагає кращій соціалізації особистості та розвитку професійних компетентностей майбутніх військових фахівців. Зокрема, розвитку їхніх морально-духовних якостей, комунікативності, креативності та цілеспрямованості, критичного мислення, емоційних властивостей та інтелекту в цілому, забезпечує формування професійної самосвідомості, відповідальності та здатності до прийняття виважених рішень в умовах військово-професійної діяльності.

Сучасними науковцями у сфері військової педагогіки обґрунтовані теоретико-методологічні засади військової освіти у контексті світових та національних тенденцій розвитку. Низка досліджень присвячена формуванню окремих фахових компетентностей майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах. Водночас цілісного аналізу соціогуманітарної складової професійної підготовки військовослужбовців на різних етапах безперервної професійної освіти досі не було здійснено.

Отже, потреба у гуманізації військової освіти і змісту професійної підготовки військових кадрів у контексті ключових ідей і напрямків розвитку системи безперервної освіти в Україні зумовлює актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Дияка Вадима Валерійовича, присвяченого обґрунтуванню системи соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукову новизну мають такі основні результати дисертаційного дослідження:

- концепція соціально-економічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та слухачів магістратури у процесі безперервної освіти у ВВНЗ ДПС України;
- педагогічні умови соціально-економічної підготовки офіцерів на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти у процесі безперервної освіти у ВВНЗ прикордонного відомства;

- авторська система та структурно-функціональна модель соціально-економічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників і слухачів магістратури у процесі безперервної освіти у ВВНЗ ДПС України;
- удосконалені визначення понять «соціально-економічна компетентність курсантів», «соціально-економічна компетентність слухачів»;
- компоненти, критерії та рівні сформованості соціально-економічної компетентності курсантів та слухачів НА ДПС України.

Також проведене дослідження розширює наукові уявлення про зарубіжний досвід підготовки фахівців прикордонних підрозділів, теорію й методiku соціально-економічної підготовки офіцерів у процесі безперервної освіти у ВВНЗ, а також про педагогічну сутність понять «соціально-економічна підготовка курсантів», «соціально-економічна підготовка слухачів» та ін.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ґрунтовність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується базуванням роботи на фундаментальних положеннях педагогічної теорії та практики, достатнім науково-теоретичним обґрунтуванням сутності базових понять, опрацюванням широкого кола сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, законодавчих та нормативних документів, що регламентують сучасну професійну підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників в Україні, грамотно обраними та використаними методами дослідження. Також про достатній рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій свідчить їх апробація на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня, а також впровадження отриманих результатів в процес професійної підготовки майбутніх офіцерів для сектору безпеки та оборони в Україні.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

У змісті роботи присутні перелік умовних позначень, вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Структура дисертації є логічно упорядкованою, а обсяг основного тексту дисертації відповідає норма-

тивним вимогам.

Вступ до дисертації окреслює вихідні положення дисертації.

В обґрунтуванні вибору теми дослідження автором переконливо доведено необхідність вирішення проблеми теоретично-методичного забезпечення системності безперервної соціально-економічної підготовки офіцерів-прикордонників. Показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Визначення мети і завдань дослідження є коректними та відповідають тематиці дисертаційного дослідження. Об'єкт і предмет дослідження відповідають паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Описано концепцію дослідження системи соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти у ВНЗ ДПС України, висунуто загальну та часткову гіпотези дослідження.

Автором окреслено комплекс використаних теоретичних, емпіричних та математично-статистичних методів дослідження, показано, для вирішення яких завдань дослідження використовувався той чи інший метод.

Наукову новизну отриманих результатів дослідження показано досить повно та змістовно, відповідно до чинних вимог.

Наведено дані щодо практичного значення, впровадження та апробації отриманих результатів на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня та показано їхнє практичне значення. Розкрито особистий внесок здобувача у спільних працях.

Основні положення і результати дослідження відображені у достатній кількості публікацій автора у фахових виданнях, у тому числі й у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз даних або видаються в іноземних державах. Вимоги до структури та обсягу дисертації відповідають встановленим нормативам.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні основи соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України»** – автором визначено понятійно-термінологічне поле досліджен-

ня; здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення професійної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти у ВВНЗ ДПС України; проаналізовано зарубіжний досвід соціально-економічної підготовки фахівців з охорони кордону та сучасні напрями наукових досліджень професійної і соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у ВВНЗ.

Автором окреслено завдання вищих військових навчальних закладів та ВВНЗ ДСП України у підготовці та підвищенні кваліфікації військових фахівців. Розглянуто актуальні вимоги до фахової компетентності фахівців ДПС України, показано значущість безперервної соціально-економічної підготовки фахівців ДПС України. Визначено зміст та встановлено зв'язок категорій «безперервна професійна освіта», «ступенева освіта», «ступенева військова професійна освіта» та ін. Не можна не погодитись з ідеєю автора щодо того, що безперервна освіта не є лише засобом, а й метою розвитку особистості та має передбачати формування стійкої мотивації курсантів та слухачів до самоосвітньої навчально-пізнавальної діяльності (с. 58).

Здійснений детальний семантично-етимологічний аналіз термінів «компетентність» і «компетенція», на основі якого уточнено зміст цих понять у контексті проведеного дослідження. Відповідно уточнено зміст понять «професійна компетентність» та «соціально-економічна компетентність», обґрунтовано авторське розуміння процесів формування соціально-економічної компетентності та соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення професійної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти на державному, регіональному та локальному рівнях, зокрема, у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України. Висвітлено структуру забезпечення професійної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Здійснено огляд світового досвіду підготовки фахівців прикордонної служби у провідних країнах НАТО та Європейського Союзу.

Проаналізовано наукові дослідження з проблем соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів вищих військових навчальних закладів та ґрунтовно доведена важливість формування соціально-економічної компетентності у структурі професійної підготовки офіцерів-прикордонників.

У другому розділі дисертації **«Науково-педагогічні засади соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України»** – уточнено структуру та зміст соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів ВВНЗ ДПС України; конкретизовано компоненти, критерії, показники та схарактеризовано рівні соціально-економічної компетентності офіцерів тактичного й оперативно-тактичного рівнів ДПС України; здійснено аналіз стану сформованості соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів НА ДПС України.

На основі теоретичного аналізу наукових підходів стосовно структури соціально-економічної підготовки та з урахуванням специфіки оперативно-службової діяльності офіцерів з бакалаврським і магістерським рівнями вищої освіти з'ясовано компонентну структуру соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів НА ДПС України, визначено компоненти, критерії, показники та рівні цієї компетентності.

На констатувальному етапі експериментальної роботи було досліджено стан соціально-економічної підготовки фахівців прикордонної служби. Отримані результати діагностичного етапу переконливо засвідчили доцільність удосконалення соціально-економічної підготовки фахівців ДПС України у процесі безперервної освіти.

У третьому розділі дисертації **«Методологічні засади соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України»** – виокремлено особливості та вимоги до соціально-економічної підготовки фахівців, окреслені методологічні підходи та принципи соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в

НА ДПС України імені Богдана Хмельницького.

У результаті аналізу документів, що регламентують процес організації соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у НА ДПС України було охарактеризовано особливості та вимоги до соціально-економічної підготовки фахівців-прикордонників за різними галузями, спеціальностями та рівнями підготовки.

З урахуванням загальнонаукових і конкретно-наукових знань про соціально-економічну компетентність курсантів і слухачів, автором виокремлено методологічні підходи, використання яких сприяє вдосконаленню соціально-економічної підготовки та забезпечує формування соціально-економічної компетентності курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в НА ДПС України. У своїй роботі дослідник ґрунтовно підходить до обґрунтування вибору таких підходів, пояснюючи значення кожного з них для реалізації соціально-економічної підготовки. Так само ретельно висвітлені принципи соціально-психологічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НА ДПС України, що дає змогу використовувати виокремлені засади як регулятивні норми педагогічної практики. Відмітимо також рівневу диференціацію цих принципів на декількох рівнях: філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому, методичному.

Четвертий розділ дисертації «Концептуальні засади соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України» присвячений розробленню концепції, обґрунтуванню педагогічних умов, побудові системи та структурно-функціональної моделі соціально-економічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та слухачів магістратури у процесі безперервної освіти у ВВНЗ ДПС України.

До формування авторської концепції соціально-економічної підготовки автор підходить ретельно, визначаючи та змістовно наповнюючи її основні структурні компоненти: загальні положення, понятійно-категоріальний апарат, теоретико-методологічні основи, ядро концепції, змістовно-сміслову напов-

нення, педагогічні умови ефективного функціонування і розвитку досліджуваного феномена та дані щодо верифікації.

Позитивно відмітимо ґрунтовність виділених педагогічних умов соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Ці умови визначалися на основі експертного оцінювання, а доведення достовірності результатів роботи експертів здійснювалося за допомогою дисперсійного факторного аналізу, що підтвердило суттєвий вплив запропонованих педагогічних умов на формування складових компонентів соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів.

На основі визначених концептуальних засад дисертантом розроблена та теоретично обґрунтована система соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НА ДПС України, яка поєднує змістові та структурні взаємозв'язки і взаємозалежності. Структурно-функціональна модель (с. 322) графічно унаочнює компоненти та зв'язки системи соціально-економічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та слухачів магістратури у процесі безперервної освіти у ВВНЗ ДПС України.

У п'ятому розділі дисертації «Експериментальна перевірка дієвості системи соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького – обґрунтовано логіку організації дослідно-експериментальної роботи; охарактеризовано методіку та проаналізовано отримані результати експериментального дослідження; розроблено методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників щодо поліпшення якості формування та розвитку соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів у НА ДПС України.

Результати формувального експерименту засвідчили ефективність упровадження запропонованих педагогічних умов і структурно-функціональної моделі системи соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НА ДПС України. Отримані дані підтверджені статисти-

чними методами і свідчать про достовірність виявлених відмінностей у показниках контрольних та експериментальних груп.

На основі отриманих результатів дисертантом було підготовлено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам НА ДПС України, офіцерам і працівникам ДПС України, які беруть участь у професійній підготовці курсантів і слухачів магістратури, щодо поліпшення якості формування та розвитку соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів у НА ДПС України. Ці рекомендації є досить конкретними та містять поради і рекомендації, опис методів та прийомів формування окремих компонентів соціально-економічної компетентності фахівців-прикордонників.

Висновки дисертації відповідають поставленим завданням, повно і всебічно висвітлюють здобуті в процесі дослідження результати.

Список використаних джерел достатній, включає іноземні джерела і показує, що зміст дисертації базується на ґрунтовному інформаційному пошукові в ракурсі визначеної проблеми. Оформлення джерел відповідає сучасним вимогам.

У **додатках** подано методичний інструментарій дослідження, робочі програми навчальних дисциплін, обраних для експериментального дослідження, навчальні програми авторських спецкурсів, деякі нормативні документи та додаткові матеріали для викладачів, акти про реалізацію результатів дослідження та список публікацій здобувача.

Загалом представлена дисертаційна робота є цілісною та звершеною науковою працею, що підтверджує реалізацію поставленої мети та відповідних дослідницьких завдань.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Отримані результати є значущими для науки й практики освітньої діяльності та можуть бути використані для розробки освітньо-професійних програм, створення навчальних планів і навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців ДПС України до здійснення соціально доцільної та економічно обгру-

натованої повсякденної і професійної діяльності, підвищення ефективності підготовки майбутніх офіцерів ДПС України у закладах вищої освіти тощо.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Результати дисертаційного дослідження відображені у 59 наукових працях, серед яких: 1 монографія, 2 навчальних посібники, 23 наукові статті (4 – у співавторстві) у фахових виданнях України в галузі педагогіки (із них 9 видань включено до міжнародних наукометричних баз даних), 4 статті – у періодичних виданнях іноземних держав (у тому числі 1 – у виданні, що включене до наукометричної бази даних Web of Science), 28 публікацій (12 – у співавторстві) у матеріалах наукових конференцій, 1 методичні рекомендації. Кількість та якість публікацій відповідають нормативним вимогам.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

В авторефераті відображені основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження. Структура і зміст автореферату відповідають нормативним вимогам.

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації й автореферату.

Робота написана грамотно, витриманий науковий стиль викладу, здійснюються логічні узагальнення і надаються коректні висновки. Оформлення дисертації та автореферату відповідає нормативним вимогам.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення.

Поряд із позитивними результатами дисертаційного дослідження вважаємо за потрібне висловити **окремі зауваження та побажання**:

1. У підрозділі 1.2 дисертанту слід було приділити більше уваги критичному аналізу зарубіжного досвіду соціально-економічної підготовки фахівців з охорони кордону, здійснити порівняння з аналогічною підготовкою в Україні.

2. У підрозділі 2.1. дисертантом розглянуто компонентну структуру соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів НА ДПС України через сукупність ключових та спеціальних компетенцій. Водночас більшу увагу приділено висвітленню сукупності ключових соціально-економічних компетен-

цій, а спеціальним компетенціям приділено менше уваги. Крім того, бажано було б представити ключові та спеціальні компетенції у загальній структурі соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів (с. 145).

3. У підрозділі 2.2. слід було чіткіше пояснити обрані назви компонентів та критеріїв соціально-економічної компетентності фахівців ДПС України.

4. Хоча у підрозділі 2.3 здійснюється загальний огляд діагностичних методик, що використовуються у дослідженні, їх вибір не є досить інструментованим. Доцільно було б чіткіше обґрунтувати вибір та розробку діагностичного інструментарію дослідження, оформивши це у вигляді таблиці критеріїв, показників, методів та методик дослідження.

5. Зміст підрозділу 3.1 «Особливості та вимоги до соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів Державної прикордонної служби України» не зовсім відповідає назві розділу 3, в якому розглядаються методологічні засади соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів.

6. У структурно-функціональній моделі системи соціально-економічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та слухачів магістратури у процесі безперервної освіти у ВВНЗ ДПС України бажано було б краще відобразити зворотній зв'язок результативного та змістового компонентів підготовки.

7. Вважаємо дещо невдалим виділення теоретичного етапу дослідно-експериментальної роботи (с. 336), оскільки цей етап стосується цілісного наукового дослідження, аніж дослідно-експериментальної роботи. Правильніше було б назвати цей етап підготовчим та включити до нього розробку програми, опис діагностичного інструментарію педагогічного експерименту, обґрунтування бази та вибірки експериментального дослідження тощо.

8. У проведеному експериментальному дослідженні слід було чіткіше описати методику дослідницької вибірки, розподілу курсантів та слухачів на контрольні та експериментальні групи.

Загальна оцінка дисертації, висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам та можливість присудження наукового ступеню.

Незважаючи на здійснені зауваження, загальне враження про роботу є

позитивним. Виконана дисертація є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого характеризуються науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю та забезпечують розв'язання вагомої наукової проблеми – теоретично-методичного забезпечення системності безперервної соціально-економічної підготовки офіцерів-прикордонників.

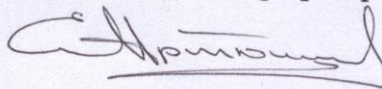
Загальний висновок. На підставі аналізу дисертаційної роботи на тему «Система соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України», автореферату дисертації, публікацій дисертанта у фахових наукових виданнях можна зробити висновок, що дисертаційна робота заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (пп. 9, 10, 12), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015р.), щодо докторських дисертацій, а її автор, Дияк Вадим Валерійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент -

завідувач спеціальної кафедри № 12

Навчально-наукового інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів Служби безпеки України Національної академії Служби безпеки України, доктор педагогічних наук, професор полковник

“22” лютого 2021 р.

Георгій АРТЮШИН

Підпис Артюшина Г.М. засвідчую.

Перший проректор (з навчальної роботи)

доктор психологічних наук,

старший науковий співробітник

полковник

Олександр ФАРМАГЕЙ